

Tefsir ve Usûl-i Fıkıh Açısından Müt'a Nikâhı Tartışması

The Debate on Mut'a (Temporary) Marriage From the Perspective of Tafsir and Uşûl al-Fiqh

Ömer ÖZTÜRK

Sorumlu Yazar | Corresponding Author

Arş Gör. | Res. Asst.

Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri

Bayburt University, Department of
Basic Islamic Sciences

Bayburt, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0003-3313-0795>

omerozturk@bayburt.edu.tr

Tevhit AYENGİN

Prof. Dr. | Assoc. Prof.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
İslam Hukuku

Çanakkale Onsekiz Mart University,
Faculty of Theology, Department of
Basic Islamic Sciences, Islamic

Jurisprudence

Çanakkale, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-1561-4828>

tevhitay@comu.edu.tr

Ahmet KAVUT

Dr. | Dr.

Diyanet İşleri Başkanlığı
Presidency of Religious Affairs
Ankara, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-9897-3596>

ahmetkavut@hacettepe.edu.tr

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Başvuru | Submission: 29.03.2025

Kabul | Accept: 23.06.2025

Yayın | Publish: 30.06.2025

DOI: <https://doi.org/10.18403/emakalat.1668056>

Atıf | Cite As

Öztürk, Ömer - Ayengin, Tevhit - Kavut, Ahmet. "Tefsir ve Usûl-i Fıkıh Açısından Müt'a Nikâhı Tartışması".

e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi 18/1 (Haziran 2025), 172-190.

<https://doi.org/10.18403/emakalat.1668056>

Yazar Katkı Oranları:

Araştırmanın Tasarımı: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%25) - Yazar-3 (%25)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%25) - Yazar-3 (%25)

Araştırma-Veri Analizi-Doğrulama: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%25) - Yazar-3 (%25)

Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%25) - Yazar-3 (%25)

Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%25) - Yazar-3 (%25)

Değerlendirme: Bu makale iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi ve değerlendirildi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Author Contribution Rates:

Conceptualization: Author-1 (%50) - Author-2 (%25) - Author-3 (%25)

Data Curation: Author-1 (%50) - Author-2 (%25) - Author-3 (%25)

Investigation-Analysis-Validat: Author-1 (%50) - Author-2 (%25) - Author-3 (%25)

Writing: Author-1 (%50) - Author-2 (%25) - Author-3 (%25)

Writing - Review & Editing: Author-1 (%50) - Author-2 (%25) - Author-3 (%25)

Review: This article was reviewed and evaluated by two external reviewers using a double-blind peer review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by performing a similarity scan (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Müt'a nikâhı, geçici evlilik anlamında kullanılan tartışmalı bir konudur. Bu çalışma, müt'a kavramının lugavî ve istilâhî anlamlarını ele almakta, ardından bu nikâh türünün tefsirlerde ve fıkıh mezheplerindeki değerlendirmesini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Şii geleneğe, belirli bir süre ve mehir karşılığında kurulan bu evlilik şekli meşru görülmüş, Nisâ Sûresinin 24'üncü âyeti temel dayanak olarak alınmıştır. Şii müfessirler bu âyette geçen "istimtâ" kelimesini, geçici evliliğe delil sayarken; Hz. Ömer'in yasağını kişisel içtihat olarak değerlendirmişlerdir. Sünnî mezhepler ise müt'a nikâhını hem âyetlerin bağlamı hem de Hz. Peygamber'in ve sahabenin uygulamaları doğrultusunda geçersiz saymışlardır. Bu yaklaşımda, söz konusu ruhsatın daha sonra neshedildiği kabul edilir. Talâk, miras ve iddetle ilgili âyetler ile hadisler bu nesh iddiasını desteklemek üzere zikredilir. Ayrıca geçmişte usûl ilkeleri açısından nesh, icmâ ve seddi-zerâ'î gibi prensipler üzerinden müt'a nikâhının dinî ve toplumsal açıdan incelenmiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda günümüzde de bu perspektiflerden bakılması gerektiği aşîkârdır. Müt'a meselesi, Kur'an-ı Kerim tefsiri, hadis yorumu ve fıkıh usûlü açısından da mezhepler arası yaklaşım farklarını gösteren önemli bir örnektir. Bu çerçevede, İslâm toplumlarında evlilik kurumunun süreklilik ve sorumluluk esasına dayanması gerektiği vurgulanmakta, geçici nikâh türlerinin bu ilkeye zarar vereceği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İslâm Hukuku, Sünnî, Şii, Müt'a.

Abstract

Mut'a marriage is a controversial topic used to refer to temporary marriage. This study examines the *mut'a* concept in both its lexical and technical meanings and then compares the interpretation of this type of temporary marriage in classical Qur'anic exegesis (*tafsir*) and various Islamic legal schools (*madhâhib*). In the Shī'ī tradition, this form of marriage, established for a specific duration and in exchange for a designated dowry (*mahr*), is considered legitimate, based on the verse 24 of Sûrah al-Nisâ'. Shī'ī exegetes consider the word *istimtâ* in this verse to be evidence of temporary marriage, while they regard the prohibition attributed to 'Umar ibn al-Khaţţâb as a matter of personal legal reasoning (*ijtihâd*). In contrast, the Sunnî schools of law consider *mut'a* marriage invalid based on both in the light of the contextual reading of the verses and the practices of the Prophet Muhammad and his companions. In this approach, it is assumed that the licence in question subsequently revoked. Verses and hadiths related to divorce, inheritance, and waiting periods (*'iddah*) are cited to support this claim of abrogation. Furthermore, considering that in the past, temporary marriage was examined from religious and social perspective based on principles, such as *nash* (abrogation), *ijmâ'* (consensus), and *sadd al-dharâ'i* (blocking the means to harm), it is clear that this perspective should also be adopted today. The issue of *mut'a* is an important example that demonstrates the differences in approach between the schools of thought in terms of the interpretation of the Qur'an, hadith and the principles of fiqh. Within this framework, it is emphasised that the institution of marriage in Islamic societies should be based on continuity and responsibility, and it is stated that temporary types of marriage would undermine this principle.

Keywords: Tafsir, Islamic Law, Sunnî, Shī'ī, Mut'a.

Giriş

Müt'a nikâhı, kavramsal temelleri ile tarihi ve mezhebî tezahürleri bakımından fıkıh literatüründe dikkat çeken bir konudur. Arapça kökenli olan müt'a (المتعّة) kelimesi, lügatte *menfaat*, *geçici fayda*, *kısa süreli istifade* anlamlarına gelir. Buna göre kelimenin anlam yelpazesinde "geçici" manasının bulunduğu anlaşılmaktadır. İstilahî anlamda ise müt'a, iki farklı bağlamda kullanılagelmiştir. Birincisi, Şii fıkıh kaynaklarında *nikâh-ı muvakkat* veya *en-nikâhu'l-müeccel* şeklinde de anılan, belirli bir mehir karşılığında ve belirli bir süreyle sınırlı olarak akdedilen geçici evlilik türüdür. Bu tür bir akit, onlara göre caiz görülmüş, süresi ve mehir önceden tayin edilmek şartıyla kabul edilmiştir. Sürenin sonunda evlilik bağı kendiliğinden sona erer.

İkinci bağlam ise müt'a kelimesinin, özellikle zıfâf gerçekleşmeden ya da mehrin tayin edilmediği durumlarda evliliğin sona ermesi hâlinde kadına verilen bir hediye yahut tazmini karşılık anlamında kullanılmasıdır. Bu anlam, Kur'an-ı Kerim'de geçen "وَمِنْهُنَّ" (onlara gönül alıcı bir hediye verin) emrine dayandırılmış; kadının mağduriyet yaşamaması için öngörülen ahlâkî ve hukukî bir yükümlülük olarak fıkıh kitaplarında yer almıştır. Her iki kullanımda da müt'a, kadının menfaatinin düşünülmesi ve nikâhın izzet ve haysiyetle sona erdirilmesini esas alan bir hukukî müessese olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, müt'a kavramını hem lugavî hem de istilâhî düzeyde tahlil etmek ve bu tahlil sürecinde Sünnî ve Şii mezhep anlayışları arasındaki yaklaşım farklarını tarihsel, fikhî ve tefsirî bağlamda ortaya koymaktır. Metodolojik olarak çalışmamız betimleyici, tahlil edici ve karşılaştırmalı bir yöntemle yürütülmüştür. Konu, öncelikle kavramsal düzeyde ele alınmış ardından fıkıh mezhepleri arasında nasıl tanımlandığı, hangi delillere dayandırıldığı ve nasıl meşruiyet zemini bulduğu hususları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca klasik

müfessirlerin yorumları ile modern döneme ait yaklaşım farklılıkları, usûlî ilkelerle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Çalışmanın önemi ise müt'a kavramı üzerinden İslâm hukukundaki kavram-anlam ilişkisi, nass yorumu, mezhepsel içtihat ayrılıkları ve usûl ilkeleri gibi çok sayıda temel meselenin birlikte ele alınabilmesine imkân tanınmasından ileri gelmektedir.

1. Lügat ve İstilahî Anlamda Müt'a Kavramının Tahlili

Arapça kökenli bir kelime olan müt'a (المنعة), sözlükte *menfaat, faydalanma, kâr elde etme, zevk ve keyif alma* ile *kendinden fayda sağlanan şey* anlamlarına gelir. Kelime, mastar yapısında olup genellikle geçici süreli bir menfaatin elde edilmesini ifade eder. Aynı kökten türeyen *temettü* (تَمَتُّع) kelimesi ise geçici bir faydalanma sürecini veya sınırlı süreli bir istifadeyi karşılar.¹ Bu yönüyle müt'a, yapısal olarak süreklilikten ziyade geçicilik ve sınırlı menfaat esasına dayalı bir anlam kümesine sahiptir.

Fıkıh terimi olarak ise müt'a nikâhı, dinen aralarında evlenmelerine engel bulunmayan bir erkek ile kadının, belirli bir mehir (bedel) karşılığında, belirli bir süre boyunca karı-koca hayatı yaşamalarını mümkün kılan geçici bir evlilik türünü ifade eder. Bu tür bir evlilik akdinde, taraflar evliliğin süresini ve mehrini önceden belirler. Sürenin sonunda evlilik kendiliğinden sona erer ve yeniden nikâh kıyılmaksızın birliktelik devam ettirilemez. Bu uygulama, fıkıh literatüründe *en-nikâhu'l-munkatî* (kesintili nikâh), *en-nikâhu'l-müeccel* (süreli evlilik) ve *en-nikâhu bilâ mirâs* (miras doğurmayan nikâh) gibi isimlerle de anılmıştır.²

Müt'a kavramı, fıkıh literatüründe hem geçici evlilik hem de evlilik akdinin sona ermesiyle kadına verilen anlamlarında kullanılmış çok anlamlı bir terimdir. Kavramın geçici evlilik anlamındaki kullanımı, mezhepler arasında kavramsal düzeyde farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle Şîî mezhepler, müt'a kelimesini belirli bir mehir karşılığında ve önceden tayin edilen bir süreyle sınırlı olarak kurulan geçici evlilik türünü ifade eden teknik bir terim olarak kabul etmiş ve bu uygulamayı kendi fıkıh sistemleri içinde kurumsallaştırmıştır.

Müt'a kelimesi, Sünnî –özellikle Hanefî– fıkıh geleneğinde evlilik akdinin sona ermesi durumunda, özellikle zıfâ gerçekleşmeden veya mehir belirlenmemiş nikâhtan sonra boşanma hâlinde kadına verilen hediye anlamında kullanılmıştır.³ Bu kullanım, Kur'an-ı Kerim'in "وَمَتَّعُوهُنَّ" (ve metti'ühünne) onlara gönül alıcı bir hediye verin⁴ emriyle temellendirilmiş ve kadının boşanma neticesinde yaşayabileceği mağduriyeti hafifletmeye yönelik bir mali yükümlülük olarak yorumlanmıştır. Aynı şekilde Ahzâb Süresi 28'inci âyette geçen "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size müt'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım."⁵ ifadesi, müt'a kavramının bir evliliğin zarafet ve haysiyetle sona

¹ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât Elfâzî'l-Kur'ân* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 989; Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Dâru's Sadr, 1414), 8/329; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî, *Sihâh Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr Atâr (Beyrut: Dâru'l İlm, 1407), 3/1282; Ebû Hilâl el-'Askerî, el-Hasan b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mihrân, *Mu'cemü'l-Füruki'l-Lüğâ*, thk. Şeyh Beytullâh Beyât (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1412), 518; Muhammed Munaza ez-Zebidi, *Tacu'l-ârûs* (Kuveyt: Darü'l- Türesi'l-Arabi, 1985), 14/14/179.

² Âyetullâhiluzmâ es-Seyyid Yûsuf el-Medenî et-Tebrizî, *Minhâcü'l-ahkâm* (Kum: Müessesetü İsmâiliyyân, 1419), 1/315; Muhammed Ravvâs Kal'aci, *Mu'cemü'l-Lügati'l-Fukahâ* (Beyrut: Dâru'n-Neffâs, 2006), 372.

³ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî*, thk. Muhammed Abîdullah Han (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 4/413; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1328), 2/304; Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr li'l-'Acizi'l-Fakîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1970), 3/327; ; Ebû'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Misrî, *et-Tercih ve't-taḥiḥ 'ale'l-Ḳudûri* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 326; Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, thk. Eymen Salih Şaban (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 5/155.

⁴ *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Baskı, 2011), el-Bakara 2/236 "Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. (Bu durumda) -eli geniş olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre olmak üzere- onlara, aklın ve dinin gereklerine uygun olarak **müt'a** verin. Bu, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlar üzerinde bir borçtur."

⁵ Ahzâb 33/28.

endirilmesi sürecinde de kullanıldığını göstermektedir.

Müt'a kavramının boşanma sonrası verilecek bir hediye olarak kullanımı Ahzâb Süresi 49'uncu âyeti ile de desteklenmiştir. Söz konusu âyette şöyle buyrulmaktadır: “*Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara müt'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.*”⁶ Bu âyet, cinsel temas olmaksızın boşanan kadına verilecek *müt'ayı* hem maddî bir karşılık hem de boşanmanın nezaketle gerçekleştirilmesini sağlayan gönül almaya yönelik bir hediye olarak tanımlar. Böylece Kur'an-ı Kerim bağlamında *müt'a*, talak neticesinde ortaya çıkacak ayrılığın insanî ve onurlu biçimde gerçekleşmesini sağlayan bir hukukî ve ahlâkî değer olarak konumlandırılmıştır. Bu bütünlük içinde *müt'a* kavramı, evlilik akdinin sona erdiği durumlarda kadının korunmasını esas alan bir ilke çerçevesinde anlam kazanmış, fıkıh literatüründe bu çerçevede sistematikleştirilmiştir.

Kudûrî (ö. 428/1037), *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî* adlı eserinde *müt'aya* dair önemli bir fikhî değerlendirmeye yer verir. İmam Ebû Hanife (ö. 150/767) ve Ebû Yûsuf'a (ö. 182/798) göre *müt'a* bedeli, kadının emsal mehrinin yarısını geçemeyeceği gibi, beş dirhemden de az olamaz. Bunun gerekçesi, emsal mehrin evlilik akdinde kadına sunulan meşru bir karşılık (ıvaz) olmasıdır. Dolayısıyla, zıfâf gerçekleşmeden boşanan bir kadına *müt'a* verilmesi, aslında eksik kalan bu karşılığın –tıpkı belirlenmiş mehrin boşama ile yarıya düşürülmesi gibi– kısmen telafisidir. *Müt'anın* üst sınırının emsal mehrin yarısı olması, bu telafî bedelinin istismara açık hâle gelmesini önlemeye yöneliktir. Diğer yandan, *müt'anın* alt sınırı olarak beş dirhem belirlenmiştir. Zira bu meblağ Hanefî fıkıhına göre geçerli bir nikâh akdi için gerekli en düşük mehrin yarısıdır.⁷

Fıkıh literatüründe “muvakkat nikâh” (geçici evlilik) ve “*müt'a* nikâhı” terimleri genellikle eş anlamlı kabul edilmiş ve her iki kavram da evliliğin belirli bir süreyle sınırlandırıldığı geçici birliklikleri ifade etmiştir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, bu iki nikâh türü arasında anlam ve hüküm bakımından bir fark görmemiştir. Ancak *müt'a* nikâhında akdin geçerli olabilmesi için “*müt'a*” lafzının açıkça zikredilmesi gerektiği yönünde genel bir kanaat oluşmuştur. Buna karşılık bazı fakihler, lafzın açıkça belirtilmesinin zorunlu olmadığını, esasen uygulamanın geçiciliği ifade etmesinin yeterli olduğunu savunmuşlardır.

Nitekim klasik fıkıh kaynaklarında hâzilin yani sözlerinde maksadı kastetmeyen kimsenin beyanına bağlanan hukukî sonuçların geçerliliği tartışma konusu olmuş; bu bağlamda özellikle nikâh ve talâk gibi şer'î tasarruflarda lafzın zahirine hükmedilmesi gerektiği, iç niyete dayalı beyanların dikkate alınamayacağı yönünde yaygın bir anlayış benimsenmiştir.⁸ Bu yaklaşım, *müt'a* nikâhı gibi niyetin belirleyici olduğu geçici evlilik türleri bağlamında da fıkıh usulü açısından önemli bir referans teşkil etmektedir. Çünkü *müt'a* akdinde sürenin ve ücretin belirlenmesinin ötesinde, tarafların maksadı ve kasdı, nikâhın türünü ve sonuçlarını doğrudan etkilemektedir.

Literatürde, *müt'a* nikâhının genellikle şahit olmaksızın ve bazen süresi belirsiz (müphem) biçimde akdedildiği, muvakkat nikâhta ise şahit şartı ve belirli bir sürenin öngörüldüğü belirtilmektedir. Bununla birlikte tüm mezhepler, süreyle kayıtlı bu tür nikâhların –lafzî yahut şekilsel farklılık gözetmeksizin– evliliğin temel amacı olan süreklilik, iffet ve aile kurma ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle bâtıl sayıldığına ittifak etmişlerdir.⁹

Osmanlı döneminde çıkartılan Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nin 55. Maddesinde ise hem *müt'a* nikâhı hem de muvakkat nikâh geçersiz (fâsit) olarak değerlendirilmiştir. Bu hükümle birlikte her iki nikâh türünün ortak özelliği, tarafların evliliği başlangıçta belirli bir süreyle sınırlamış

⁶ Ahzâb 33/49.

⁷ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî*, thk. Abdullah Nezîr Ahmed Abdurrahman (Kuveyt: Dâru'l-Esfâr, 2022), 4/27.

⁸ Nasî Aslan, “Boşamaya Yönelik Nasların Makâsîd Eksenli Yorumu - Hâzilin Talâkî Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 30. Yıl Özel Sayısı (Eylül 2022), 258-259.

⁹ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-Cezîrî, *el-Fıkıh 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 4/84; Üsâme b. Ahmed Aşkar, *Müstedceddâtün Fıkhiyye fî Qadâya'z-Zevâc ve't-Talâk* (Amman: Dârü'n-Nefâis, 1420), 206-208; Muhammed Muhyiddîn b. Abdilhamîd el-Mısırî, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts), 33-34.

olmasıdır.¹⁰ Bu doğrultuda, evlenme sırasında boşanma niyeti taşıyan akitlerin geçerliliği tartışmalı hale gelmiştir. Nitekim İbn Nüceym (ö. 1005/1596), zihninde boşanma niyeti taşıdığı halde süre zikretmeden evlenen kimsenin nikâhını geçerli sayarken; bu tür niyetlerin, lafzî beyanla desteklenmediği sürece geçici nikâh kategorisine girmeyeceğini ifade etmektedir.¹¹ Buna karşılık bazı hukukçular söz konusu niyetin beyan edilmemiş olsa dahi müt'a hükümlerini doğuracağını ileri sürmüşlerdir. Örneğin el-Evzâi (ö. 157/774) ile bazı Hanbeli âlimler, boşama iradesi açıklanmasa dahi niyetin varlığını müt'a benzeri bir uygulama olarak değerlendirmişlerdir. Karâfî'nin (ö. 684/1285) İbn Rüşd'den (ö. 595/1198) naklettiği görüşte ise kadın tarafından da bilinen bir boşanma niyetiyle yapılan nikâh, açıkça müt'a nikâhı olarak nitelendirilmiştir.¹²

Ca'ferî fıkıhî literatüründe ise konu, mezhebin aile hukukuna yaklaşımının temel unsurlarından birini teşkil etmektedir. Şia'nın İsnâaşeriyye (el-Ca'feriyye) koluna mensup fakihler arasında nikâh türleri konusunda görüş farklılıkları bulunmakla birlikte genel eğilim evliliği iki ya da üç farklı kategoriye ayırmak yönündedir. İki kategorili tasnife göre nikâh, daimî (nikâh-ı daim) ve süreli (muvaqqat/müt'a) olmak üzere iki temel başlık altında ayrılmaktadır.¹³

Daimî nikâhta evliliğin süresi akit esnasında zikredilmez; birliktelik, boşama veya ayrılığı gerektirecek bir gerekçe ortaya çıkmadıkça devam eder. Bu tür nikâhla evlenen kadına "dâime" denilir; bu evlilikten doğan çocukların nesebi hem anneye hem babaya bağlanır. Taraflar arasında karşılıklı mirasçılık ilişkisi kurulur ve erkek, eşine nafaka sağlamakla yükümlü olur. Ayrıca bu tür evliliklerde akdin ilanı ve şahitlerin bulunması müstehâb sayılmıştır.¹⁴ Öte yandan, nikâh, üçlü bir tasnife tabi tutularak bu yapı daha da ayrıntılandırılmıştır. Bu görüşte ise birinci kategori yine daimî nikâhtır. İkinci tür, süresi ve bedeli belirli olan geçici evlilik anlamına gelen müt'a nikâhıdır. Üçüncü tür ise bazı kaynaklarda yer alan ve belirli bir süreye değil, gerçekleşmesi muhtemel bir şarta bağlı olan evlilik şeklidir.¹⁵

Sonuç olarak müt'a kavramı hem lugavî hem de istilahî anlamda geçicilik, menfaat ve karşılıklı fayda esasına dayalı bir anlam yapısına sahiptir. Bu kavram, Şii fıkhîta belirli bir süre ve mehir karşılığında gerçekleştirilen geçici evlilik akdini ifade eden teknik bir terim hâline gelmiş ve mezhebin aile hukukunda sistematik bir biçimde yer edinmiştir. Bu bağlamda müt'a nikâhı, Şii fıkhına göre tarafların –özellikle kadının– ekonomik güvenliğini ve sosyal korunmasını sağlamaya yönelik hukuki bir mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık Sünnî fıkıh geleneğinde özellikle Hanefî mezhebinde müt'a kavramı, evlilik akdinin sona erdiği ve zifafın gerçekleşmediği durumlarda, kadına verilen tazminî nitelikli bir bedel anlamında kullanılmıştır. Her iki yaklaşımda da müt'a, kadın lehine tanımlanan bir hak olarak ortaya çıkmakta; ya geçici evliliğin meşru zeminini oluşturan bir nikâh türü ya da evliliğin sona ermesinden doğan mağduriyetin telafisine yönelik bir mali yükümlülük şeklinde tecelli etmektedir.

2. Müt'a Nikâhının Tarihsel Arka Planı

Müt'a nikâhı, farklı kültürlerde çeşitli biçimlerde varlık göstermiş ve cahiliye dönemi Arap toplumunda uygulama alanı bulmuş bir evlilik türüdür. İslam'ın ilk dönemlerinde de belli bir süre müsamaha ile karşılanan bu uygulama, zamanla dinî, ahlâkî ve içtimaî gerekçelerle tartışmalı hale gelmiştir. Özellikle sefer, savaş, göç ve ticaret gibi nedenlerle memleketlerinden uzaklaşarak başka şehirlerde bulunan erkeklerin, geçici olarak birlikte oldukları kadınlarla bu türden bir evlilik akdi yapmaları hem bir ikamet alanı hem de kişisel eşyalarını muhafaza edebilecekleri bir düzen oluşturmalarına imkân tanımıştır.¹⁶ Bu bağlamda müt'a nikâhı,

¹⁰ Hacı Mehmet Günay, *Evlenme Akdinde Bâtıl-Fâsit Ayırımı* (İstanbul: Nun Yayınları, 2008), 70-75.

¹¹ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifa, ts), 3/116.

¹² Abdülmelik el-Mutlak, *Zevâcû'l-Esdikâ* (Riyad: Darü'l-Âsime, 1427), 71-74; Aşkar, *Müstedceddâtün Fıkhiyye fî Qadâyâ'z-Zevâc ve't-Talâk*, 216-224.

¹³ Hasan b. Yusuf b. Mutahhar el-Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, haz. İbrahim el-Bahâdirî (Kum: Müessesetü İmam Sadık, 2000), 416; Muhammed b. Hasan el-Hurr el-Âmilî, *Tafsîlu Vesâili's-Şia ilâ Tahsîli Mesâili's-Şeria*, haz. Muhammed er-Râzî (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâs el-Arabî, t.y.), 25.

¹⁴ Seyyid Ali Hüseyinî Sistânî, *İzâhi Şer'î Meseleler* (Kum: t.s., t.y.), 439; Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *Nihâye fî Mücerredî'l-Fıkh ve'l-Fetâvâ* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Baskı, 1980), 450.

¹⁵ Hasan b. Yusuf b. Mutahhar el-Hillî, *Tahrîru'l-ahkâm*, 416; Muhammed b. Hasan el-Hurr el-Âmilî, *Tafsîlu Vesâili's-Şia*, 25; Seyyid Ali Hüseyinî Sistânî, *İzâhi Şeriat Meseleleri*, 439; Tûsî, *Nihâye*, 450.

¹⁶ Muhammed İzzet Derveze, *Düstûru'l-Kur'ânî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1981), 2/197.

dönemin toplumsal yapısında ortaya çıkan zaruretlerin giderilmesine yönelik pratik bir çözüm olarak değerlendirilmiştir.

Müt'a nikâhı, geçerli bir nikâh akdinden yapısal ve işlevsel bakımdan belirgin farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar tarafların belirli bir süre boyunca karı-koca hayatı yaşamalarına imkân tanısa da bu akit kalıcı bir aile kurma, çocuk sahibi olma veya sürekliliği esas alan bir yuva inşa etme gibi sahih nikâhta gözlemlenen amaçları içermemektedir. Müt'a nikâhını diğer nikâh türlerinden ayıran en belirgin hususiyet, akde konu olan sürenin sona ermesiyle birlikte evliliğin herhangi bir boşanma işlemine gerek kalmaksızın kendiliğinden sona ermesidir. Bu yönüyle müt'a, sürekli evlilik akdinden ayrılmakta ve geçici bir birlikteliği esas alan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu nikâh türü, evliliğin süreklilik arz eden ve toplumsal yapıyı istikrara kavuşturan temel fonksiyonlarını taşımaktan uzak bir mahiyete sahiptir.¹⁷

İslâm'ın ilk dönemlerinde de uygulama alanı bulan müt'a nikâhı, belirli özel durumlar çerçevesinde Hz. Peygamber'in izniyle gerçekleştirilmiştir. Hadis kaynaklarında, sahabilerin belirli zaman ve şartlarda bu tür bir nikâh akdini fiilen uyguladıklarına dair birçok rivayet yer almaktadır. Bu bağlamda Cabir b. Abdullah'tan nakledilen rivayet dikkat çekicidir. Cabir, “*Biz gazilerin arasındaydık, Resulullah'ın elçisi geldi ve Allah'ın Nebîsi size kadınlarla müt'a nikâhı yapmanız için müsaade verdi, diye ilan etti.*” demektedir.¹⁸ Bu rivayet, savaş gibi özel şartlar altında müt'a nikâhına ruhsat verildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Hz. Peygamber'in umre maksadıyla Mekke'ye geldiği bir sırada, sahabilerin bekar kızların mehirlerinin yüksekliğinden şikâyet etmeleri üzerine Allah Resûlü'nün *bu kadınlardan yararlanınız (müt'a yapınız)* buyurduğu rivayet edilmektedir.¹⁹ Bu örnekler, müt'a nikâhının belirli zaruret halleri ya da toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda geçici bir çözüm olarak uygulandığını göstermektedir.

Ahmet Feyzi Efendi'nin *Hüsniye* adlı Şîi kaynak esere reddiye olarak kaleme aldığı çalışmasında, müt'a nikâhını esas itibarıyla câhiliye dönemine ait bir uygulama olarak nitelendirmekte ve bu uygulamanın Hz. Peygamber tarafından tedricî bir metotla nihayetinde yasaklandığını vurgulamaktadır. Feyzi'ye göre, ilk dönemde belirli şartlarda ruhsat verilmiş olsa da Hayber Seferi sırasında ve Fetih yılına müteakip süreçte müt'a açık şekilde haram kılınmıştır. Müt'a nikâhını “*nefsin icârı*”na (kendisini kiraya vermek) benzeten Ahmet Feyzi, bu tür bir birlikteliğin ne fikhî ne de ahlâkî olarak caiz görülemeyeceğini, şer'an geçerli bir evlilik bağı doğurmadığını belirtmektedir.²⁰

İmâmiyye Şîası ile Sünnî müfessirler arasında, müt'a nikâhının İslâm'ın ilk dönemlerinde uygulandığı konusunda genel bir görüş birliği mevcuttur. Ancak tartışmanın merkezinde yer alan temel mesele, bu uygulamanın sonraki dönemlerde yürürlükten kaldırılıp kaldırılmadığıdır. Şîi müfessirler, müt'a nikâhının Hz. Peygamber tarafından geçici olarak değil, kıyamete kadar geçerli olacak şekilde meşru kılındığını savunmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu nikâh türünün hâlâ yürürlükte olduğunu ve meşruiyetinin devam ettiğini ileri sürmektedirler. Buna karşılık, Sünnî müfessirler ise müt'a nikâhına başlangıçta belirli şartlar altında ruhsat verildiğini ancak daha sonra nesh yoluyla bu iznin kaldırıldığını ve uygulamanın haram kılındığını kabul etmektedir.²¹

¹⁷ Ebûbekr er-Razî el-Cessas, *Ahkâmu'l Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 2/101-102; İmâdüddîn Ebi'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azim* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 1/226; İbrahim Kâfi Dönmez, “Müt'a” (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 32/174-180.

¹⁸ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), “Nikâh”, 13.

¹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdubâki (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütubi'l-Ârabiyye, 1918), “Nikâh”, 44; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selim Esed Dârânî (Suûd: Dâru'l Muğnî, 2000), “Nikâh”, 16 (No. 2218).

²⁰ Sayın Dalkıran, “İmâmiyye Şîası'nın Müt'a Nikahı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri,” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/30 (Haziran 2007), 4-5.

²¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, thk. Abdullah Mahmut Şahhat (Beyrut: Darü'l- İhya -Türasi, 1423), 1/351; Ebu Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid el-Amûli et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Mekke: Darü'l- Terbiyeti -Türasi, t.y), 8/178; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd

Şii müfessirler, müt'a nikâhının meşruiyetine ilişkin temel dayanak olarak "...onlardan faydalandığınıza [istimta'] karşılık ücretlerini [mehirlerini] verin..." şeklindeki Nisâ Sûresi 24'üncü âyetini öne çıkarmakta ve bu âyeti, imamların sözleri ve Şii hadis kaynaklarındaki rivayetlerle desteklemektedirler. Bu yaklaşımda lafzın zahiri ve metinsel bağlam öncelikli bir yorum zemini oluşturmaktadır. Buna karşılık Sünnî müfessirler aynı âyetin müt'a nikâhı ile ilişkili olmadığını savunmakta; âyetin yorumunda daha çok nüzûl sebepleri, hadis rivayetleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları gibi bağlamsal unsurları dikkate almaktadırlar.

3. Şii Müfessirlerin Konuya Yaklaşımı

Müt'a nikâhının meşruiyetini savunan Şii müfessirler, temel delil olarak Nisâ Sûresi 24'üncü âyetini öne çıkarmaktadırlar.²² Kur'an-ı Kerim'in söz konusu âyetinde şöyle buyrulmaktadır:

"Savaş esiri olarak elinize geçen kadınlar hariç, evli olan kadınlarla evlenmeniz size haram kılınmıştır. Bunların dışında kalan kadınlarla ise mehirlerini vermek, iffetlerini korumak ve zina etmemek kaydıyla evlenebilirsiniz. Kadınlardan (nikâhlanı) faydalanmanıza karşılık kendilerine ücretlerini verin. Ücretleri belirlendikten sonra karşılıklı anlaşmanızda size bir günah yoktur. Muhakkak ki Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."²³

Şii müfessirlerin yorumlarında, özellikle âyette geçen "فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ" (*femâ istemte tum bihinne fe âtühünne ucurahünne*) ifadesi müt'a nikâhının doğrudan delili olarak kabul edilmektedir. Bu ifadede yer alan *istimtâ'* kelimesi, kelime kökü itibariyle *faydalanmak* ve *yararlanmak* anlamlarına gelmekle birlikte, Şii literatürde kavram olarak müt'a nikâhı çerçevesinde kadından faydalanmayı ve bu faydalanmanın karşılığında belirli bir ücretin (mehir) kadına verilmesini ifade ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Şii âlimler, bu âyette geçen lafzın açık, mutlak ve müt'a nikâhına delâlet eden bir anlam taşıdığını ileri sürmekte, bu konuda görüş birliği içinde olduklarını belirtmektedirler.²⁴

Tibyân tefsirinin müellifi Şii Şeyh Tûsî (ö. 460/1067), bu âyetin yorumunda İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayeti esas almakta ve söz konusu ifadenin müt'a nikâhına işaret ettiğini açıkça savunmaktadır. Tûsî'ye göre âyette geçen *istimtâ'* ifadesi lafzen mutlak kullanılmış olsa da bağlamı gereği müeccel, yani belli bir süre ile sınırlandırılmış bir akde işaret etmektedir. Bu yorum doğrultusunda kadından faydalanmanın geçici bir süreyle sınırlı olduğu, dolayısıyla bunun ancak müt'a nikâhı bağlamında anlam kazanabileceği ifade edilmektedir.²⁵ Tûsî'nin yaklaşımı hem lafzın anlam derinliğini hem de rivayet temelli meşruiyet anlayışını esas alan bir çerçeveye ortaya koymaktadır.

Tûsî, müt'a nikâhının câiz olduğu görüşünü savunurken konuya ilişkin rivayetleri eserinde teker teker incelemiş ve eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle müt'a nikâhının yasaklandığına dair kaynaklarda yer alan rivayetler arasındaki tarihsel tutarsızlıkları vurgulamış; bazı rivayetlerin yasağın Hayber Savaşı sırasında, bazılarının ise Mekke'nin fethi yılına dayandırıldığını belirtmiştir. Tûsî, bu tarihsel farklılıklara işaret ederek delillerin ihtilaflı ve çelişkili olduğunu ileri sürmüştür; dolayısıyla yasağa dair rivayetlerin güvenilirliğini sorgulamış ve bu rivayetlerin müt'a nikâhının yürürlükten kaldırıldığına dair kesin bir hüküm içermediğini savunmuştur. Ayrıca, müt'a nikâhının haram kılındığına dair delil olarak Hz. Ömer'in sözlerine başvurulmasını da eleştirmiş; bu rivayetlerin sened bakımından zayıf olduğunu ve Hz. Peygamber'in uygulaması sonrasında Hz. Ömer'in bireysel görüşünün bağlayıcı bir delil olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Tûsî, bu çerçevede müt'a nikâhının yasaklandığını kabul eden görüş sahiplerini, Hz. Peygamber'in uygulamalarına aykırı bir tutum içinde olmakla eleştirmiştir.²⁶

Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdi Beslum (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426), 1/118; el-Cessas, *Ahkâmu'l Kur'ân*, 2/184.

²² İbrahim Kâfi Dönmez, "Müt'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/174–180.

²³ Nisâ Sûresi, 4/24.

²⁴ Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasan et Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l Kur'ân*, thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1434), 3/63–64; Ebû Ali el-Fazl b. el-Hasan et-Tabersî, *Mecme'u'l Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Mürtezâ, 2005), 3/46; Muhammed Hüseyin Tabatabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî lil Matbuât, 1997), 4/279.

²⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, 3/63–64.

²⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, 3/64.

Şii müfessir Tabersî (ö. 548/1154) de Nisâ Sûresi 24'üncü âyetini müt'a nikâhına delalet eden açık bir metin olarak değerlendirmektedir. Ona göre âyette geçen *istimtâ'* ifadesi, lügatte *intifa* (faydalanma) ve *telezzüz* (zevk alma) anlamlarına gelirken; şer'î bağlamda, kadınlara nispet edildiğinde geçici evlilik anlamını taşımaktadır. Bu nedenle, "فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ" ifadesinin başka bir anlam taşıması mümkün değildir. Tabersî'ye göre bu kelimenin Kur'an'daki bağlamından koparılacak daha genel ya da farklı bir anlama çekilmesi metodolojik olarak hatalıdır ve lafzın doğrudan müt'a nikâhına işaret ettiği açıktır.²⁷ Böylece Tabersî hem lugavî hem de istilahî temellendirmeye bu yorumunu güçlendirmiştir.

Modern dönemde Şii düşüncenin önde gelen temsilcilerinden olan Tabâtabâî (ö. 1402/1981) ise, *el-Mizân* adlı tefsirinde söz konusu âyeti müt'a nikâhının açık ve kesin bir delili olarak değerlendirmektedir. Ona göre âyette geçen "*istimtâ'*" kavramı hem Kur'an'daki bağlamdan hem de Hz. Peygamber dönemine dair sahih rivayetlerden hareketle yalnızca geçici evlilik anlamına gelir. Müfessir, bu tür evliliğin Peygamber döneminde uygulandığını ve bununla ilgili rivayetlerin bu uygulamayı tartışmasız şekilde ortaya koyduğunu vurgulamaktadır. Nitekim "O hâlde onlarla faydalanmanıza karşılık ücretlerini bir farz olarak verin" şeklindeki ifade, Tabâtabâî'ye göre yalnızca müt'a nikâhına işaret etmekte olup, bu lafızdan farklı bir anlamın çıkarılması mümkün değildir.²⁸ Onun açıklamalarından, âyette yer alan *istimtâ'* kelimesinin nâzil olduğu dönemdeki kullanımının dikkate alınması gerektiği ve bu çerçevede müt'a nikâhının anlaşılmasının zorunlu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tabâtabâî Nisâ Sûresi 24'üncü âyetini müt'a nikâhının mutlak meşruiyetini ifade eden açık bir delil olarak yorumlamaktadır. Ona göre, müt'a nikâhı İslam'ın ilk döneminde sahabe ve diğer Müslümanlar tarafından uygulanmış ve bu tür evlilikler *istimtâ'* (yararlanma) terimiyle anılmıştır. Bu bağlamda söz konusu âyetin lafzî yapısı, bu uygulamayı genel bir meşruiyet zeminine oturtmakta; bu hükmün nesh edildiğini iddia eden rivayetler ise âyetin delalet gücü karşısında yetersiz kalmaktadır. Tabâtabâî'ye göre, bu rivayetler âyetin anlamını ortadan kaldırmaya muktedir değildir ve böyle bir yaklaşım, açık bir nas karşısında delilsiz bir te'vil teşebbüsü olarak değerlendirilmelidir.²⁹

Tabâtabâî, Sünnî tefsir geleneğinde yer alan ve Hz. Peygamber'in müt'a nikâhına yalnızca belirli bir zaruret sonucu izin verdiği yönündeki yorumlara da eleştirel yaklaşmaktadır. Ona göre, eğer böyle bir zaruret kabul edilecekse, bu zaruret durumunun yalnızca Peygamber dönemiyle sınırlı kalmadığı; bilakis Hz. Ömer döneminde ve sonraki dönemlerde daha da yoğunlaştığı açıktır. Zira bu süreçte Müslüman orduları birçok cephede savaşlara katılmış, ekonomik zorluklar ve toplumsal istikrarsızlık artmıştır. Dolayısıyla zaruret gerekçesinin yalnızca Hz. Peygamber'in dönemine özgü kılınması, tarihsel gerçeklik açısından ikna edici değildir. Tabâtabâî, bu noktada *zaruret-hüküm* ilişkisinin tutarlılığını sorgulamakta; günümüzdeki toplumsal şartların da en az o dönemki kadar zorlayıcı olabileceğini vurgulamaktadır.³⁰

Müfessire göre, evliliğin temel gayeleri arasında zinadan korunma, neslin muhafazası, üreme ve psikolojik denge gibi insanî ihtiyaçlar yer almakta; bu faydaların, belirli şartlar altında müt'a nikâhıyla da sağlanabileceği ifade edilmektedir. Tabâtabâî, özellikle sürekli evlilik yapma imkânı olmayan, ekonomik açıdan zorluk yaşayan ya da ailesinden uzak yaşayan bireyler için bu tür bir evliliğin sosyal bir çözüm imkânı sunduğunu savunmaktadır. Bu yönüyle müt'a nikâhı, toplumda bazı bireylerin maruz kaldığı zorlukları hafifletici bir kurum olarak değerlendirilmektedir.

Tabâtabâî ayrıca, bazı sahabe ve tâbiîn müfessirlerinin de Nisâ Sûresi 24'üncü âyetini müt'a nikâhına delalet eden bir nas olarak yorumladıklarına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Ubey b. Ka'b (ö. 30/650), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/653), İbn Abbâs (ö. 68/687), İkrime, Mucâhid b. Cebr (ö. 104/722), Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ve Katâde b. Diâme (ö. 117/735) gibi isimlerin, âyette geçen *istimtâ'* kelimesini doğrudan geçici evlilikle ilişkilendirdikleri nakledilmektedir.³¹ Bu yorumlar, kelimenin anlam evrenine dair tarihsel tanıklıklar sunduğu gibi, müt'a nikâhına dair anlayışın erken dönem Müslümanlar arasında tamamen bilinmeyen veya dışlanan bir

²⁷ Tabersî, *Mecme'u'l Beyân*, 3/46.

²⁸ Tabatabâî, *el-Mizân*, 4/279.

²⁹ Tabatabâî, *el-Mizân*, 4/279.

³⁰ Tabatabâî, *el-Mizân*, 4/279.

³¹ Tabatabâî, *el-Mizân*, 4/279.

uygulama olmadığını göstermektedir.

Öte yandan, müt'a nikâhının yasaklanmadığını savunanlardan biri de altıncı Şii imamı olan Ca'fer es-Sâdık'tır (ö. 148/765). Ona atfedilen rivayete göre Nisâ Sûresi 24'üncü âyeti, şu şekilde kıraat edilmiştir: "فَمَنْ اسْتَمْتَعْتُمْ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ قَرِيبَةً" (Kadınlardan belirli bir süreliğine faydalandığınız takdirde, onlara belirlenmiş bir hak olarak ücretlerini verin). Bu kıraat varyantı, müt'a nikâhının belirli bir süre ile kayıtlı bir evlilik türü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ca'fer es-Sâdık'a göre bu âyet, belirli süreli nikâhın meşruiyetini düzenlemekte; mehir ve süre şartı üzerine kurulu geçici evliliklerin fikhî çerçevesini çizmektedir.³² Bu görüş, kıraat geleneği üzerinden de müt'a nikâhının dayanağını güçlendirme amacı taşımaktadır.

Netice itibarıyla Şii müfessirler, müt'a nikâhının Hz. Peygamber döneminde meşru bir uygulama olarak benimsendiğini ve fiilen tatbik edildiğini savunmaktadırlar. Bu çerçevede Nisâ Sûresi 24'üncü âyetinin müt'a nikâhına dair açık bir meşruiyet ifade ettiğini, bu hükmün daha sonra nesh edildiğine dair ortaya konan rivayetlerin ise hem içerik hem delalet bakımından yetersiz olduğunu ileri sürmektedirler.³³ Şii yorum geleneğinde, söz konusu nesih iddialarının dayanağını teşkil eden hadislerin büyük ölçüde *haber-i vâhid* türünden olması, bu rivayetlerin kesinlik ifade etmeyen bilgi kategorisine dâhil edilerek nesih için yeterli görülmemesine yol açmaktadır. Ayrıca, müt'a nikâhının yasaklandığını bildiren rivayetlerin tarihi ve coğrafi bağlamlar açısından birbirinden farklı ve çelişkili bilgiler içermesi, Şii müfessirlerin dikkat çektiği bir diğer önemli noktadır. Nitekim bu rivayetlerde yasağın Hayber Gazvesi, Mekke'nin Fethi, Evtâs Seferi ve Tebük Gazvesi gibi farklı zaman ve mekânlara dayandırılması, söz konusu yasaklama sürecinin tarihsel tutarlılıktan uzak olduğu izlenimini vermektedir.³⁴ Şii yorumculara göre bu çeşitlilik, Sünnî müfessirler tarafından öne sürülen yasaklama iddialarının delil bakımından istikrarsız olduğunu ve söz konusu uygulamanın neshedildiği görüşünü zayıflattığını ortaya koymaktadır.

4. Şii Müfessirlere Göre Müt'a Nikâhının Yasaklanma(ma) Meselesi

Şii müfessirler, müt'a nikâhının Hz. Peygamber tarafından değil, halife Hz. Ömer tarafından yasaklandığını ileri sürmektedirler. Bu görüşün temel dayanağını, Hz. Ömer'e nispet edilen; *ben Resulullah zamanında helal olan iki müt'ayı da yasaklıyor ve her ikisi için de ceza uyguluyorum* ifadesi teşkil etmektedir. Aynı şekilde, müt'a nikâhı yapan kimseyi *recmederim* şeklindeki sözleri de rivayet literatüründe yer almakta ve bu uygulamaya karşı sert bir yönetsel tutumun varlığına işaret etmektedir.³⁵ Şii müfessir Tabersî (ö. 548/1154), Hz. Ömer'in bu yasağı doğrudan Kur'an'a veya Hz. Peygamber'in uygulamasına değil, kendi içtihadına dayandığını savunur. Ona göre, müt'a nikâhı gerçekten Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış olsaydı, Hz. Ömer bu yasağı kendi adına tekrar etmeye gerek duymaz, doğrudan Peygamber'e isnat ederdi. Bu durum, yasağın bireysel ve siyâsî bir karar olduğunu ve bağlayıcı bir dinî delil niteliği taşımadığını ortaya koymaktadır.³⁶

Modern Şii müfessirlerden Tabâtabâî, müt'a nikâhının Hz. Peygamber tarafından nesh edildiği yönündeki görüşleri eleştirerek, Hz. Peygamber'in müt'a nikâhını önce yasaklayıp sonra tekrar serbest bırakması, ardından yeniden yasaklaması ve bu yasağın tekrar kaldırılması şeklindeki silsile, vahyin ciddiyetine ve Peygamber'in tebliğ görevine gölge düşürdüğünü ileri sürmektedir. Tabâtabâî, müt'a nikâhının Mekke'nin Fethi, Hayber Gazvesi, Evtâs Savaşı ve Tebük Seferi gibi farklı tarihî bağlamlarda farklı zamanlarda yasaklandığına dair rivayetler arasındaki tutarsızlığa da dikkat çeker. Bu rivayetler, yasağın tarihi ve coğrafi olarak ne zaman ve nerede gerçekleştiği konusunda kesinlik sunmamakta; bu durum ise yasaklamaya dair rivayetlerin güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Eğer böyle bir yasak Hz. Peygamber tarafından açıkça uygulanmış olsaydı, onun en yakınında bulunan sahabilerin –Hz. Ali, Câbir b. Abdullah, İbn Mes'ûd gibi– bu konuda herhangi bir beyanda bulunmamış olmaları oldukça dikkat çekicidir. Tabâtabâî'ye göre bu sessizlik, yasağın sahih ve kesin bir şekilde vuku bulmadığının

³² Ebû'l Hasan el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî* (Kum: Müessesetü'l-İmâmü'l-Mehdî, 1404), 1/136.

³³ Ahmet Ekinci, "Şii Mezhepler Arasında İhtilafı Bir Mesele: Müt'a Nikâhı," *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20/25 (Aralık 2021), 113–139.

³⁴ Muhammed b. Ya'kûb Küleynî, *el-Kâfî* (Tahran: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, 1407), 11/9-13.

³⁵ Tabatabâî, *el-Mizân*, 4/303; et-Tabersî, *Mecme'u'l Beyân*, 3/51.

³⁶ Tabersî, *Mecme'u'l Beyân*, 3/51.

dolaylı bir göstergesidir.³⁷

Bununla birlikte, Tabâtabâi müt'a nikâhının Mekki sûreler olan Mü'minûn ve Meâric sûrelerindeki ...*Onlar ırzlarını korurlar...* anlamındaki âyetlerle³⁸ neshedildiği yönündeki görüşleri de reddetmektedir. Ona göre bu sûreler, kronolojik olarak Nisâ Sûresi'nden önce nazil olmuşlardır.³⁹ Dolayısıyla önce gelen bir âyetin, daha sonra gelen bir âyeti neshetmesi usûl açısından mümkün değildir. Tabâtabâi, bu tür âyetlerin nesh edici değil, en fazla genel hüküm koyucu veya kayıtlayıcı mahiyet taşıyabileceğini; ayrıca müt'a nikâhını konu alan açık bir âyetin, zannî rivayetlerle veya kıyas türü delillerle neshedilemeyeceğini vurgulamaktadır. Zira Kur'an'daki muhkem bir nas, zannî delillerle ilga edilemez. Ona göre, müt'a nikâhının yürürlükten kaldırıldığını iddia eden yaklaşımlar gerek delil türü gerek rivayet bütünlüğü açısından yetersizdir.

5. Sünnî Müfessirlerin Konuya Yaklaşımı

Müt'a nikâhının Kur'an bağlamındaki tartışmaları özellikle Nisâ Sûresi'nin 24'üncü âyeti etrafında şekillenmektedir. Tartışmaların odağı, bahse konu âyette geçen;

”فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَلَهُنَّ أَجُورُهُنَّ فَرِيضَةً” (...*Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin...*)⁴⁰ kısmıdır.

Mezkûr âyetteki *istimtâ'tum* (faydalanma) kelimesi, geçici evlilik olarak bilinen müt'a uygulamasının Kur'anî temelini oluşturduğu iddiasına dayanak teşkil etmektedir. Aynı şekilde, 'üçürahunne (ücretler) kelimesi de bu bağlamda tartışmaların eksenini oluşturan bir başka anahtar kavramdır. Söz konusu kelime, âyette geçen faydalanmanın maddî bir karşılığının olup olmadığı, varsa bunun ne tür bir ilişkiyi ifade ettiği sorularını gündeme getirmiştir.

Bu tartışmalarda erken dönem müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) yaklaşımı dikkat çekicidir. Mukâtil, Nisâ Sûresi 24'üncü âyetinin müt'a nikâhına delalet ettiğini kabul etmekle birlikte, bu hükmün daha sonra talâk ve miras hükümleriyle neshedildiğini ileri sürmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu âyetin inişinden sonra müt'a nikâhını birçok defa yasakladığını da belirtir.⁴¹ Mukâtil'in bu yaklaşımı, başlangıçta müt'a nikâhının meşru olduğunu ancak daha sonra gelen naslar ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla ilga edildiğini kabul eden klasik görüşle uyum arz etmektedir. Bununla birlikte, Mukâtil'in müt'a nikâhını nesh eden âyet ve hadislere dair somut ve açık bir delil zikretmemesi, görüşünün metinsel temellendirme bakımından eleştiriye açık yönlerini ortaya koymaktadır.

Ebû Ca'fer et-Taberî (ö. 310/923) ise Nisâ Sûresi 24'üncü âyetinin tefsirinde konuya dair farklı rivayet ve görüşlere yer verir. Taberî, bazı sahabe ve tâbiîn âlimlerinin —özellikle İbn Abbâs, Hasan el-Basrî ve Mücâhid'in— bu âyette geçen *faydalanma* kelimesini nikâh ve cinsel temas, *ücret* kelimesini ise mehir olarak yorumladıklarını aktarır. Öte yandan, Süddî gibi bazı rivayetlerde ise bu ifadenin doğrudan müt'a nikâhına işaret ettiği belirtilir. Taberî, ayrıca İbn Abbâs ve Ubeyy b. Ka'b'ın *ilâ ecelin müsemmen* (belirli bir süreye kadar) ifadesini bu âyete ekleyerek okuduklarını nakleder. Ancak bu ilaveli kıraatin ümmetin resmî mushaf kıraatine uygun olmadığını ve delil teşkil edemeyeceğini vurgular. Ona göre, Allah'ın kitabına kesin bir delil olmaksızın herhangi bir ekleme yapılması câiz değildir.⁴²

Taberî'nin genel yaklaşımı, müt'a nikâhının İslam'ın ilk dönemlerinde belirli şartlar altında mübah kılınmış olabileceği, fakat daha sonra Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı yönündedir. Ona göre, bu yasak ümmet nezdinde kabul görmüş ve uygulamadan kaldırılmıştır. Bu çerçevede Taberî, müt'a nikâhının geçerliliğini savunan yorumları aktarırken tarafsız bir şekilde rivayetleri sunmakta; ancak tercihini Hz. Peygamber'in yasağını esas alan ve uygulamayı geçersiz kabul eden görüşten yana kullanmaktadır. Bu yönüyle Taberî hem rivayet hem de icmâ temelli klasik Sünnî tutumu temsil eder.

Hanefî gelenek içerisinde yer alan İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) ise söz konusu âyetin müt'a nikâhına değil, sahih nikâh hükümlerine dair olduğunu savunur. Mâtürîdî,

³⁷ Tabatabâi, *el-Mizân*, 4/303.

³⁸ Mü'minûn, 23/5-7; el-Meâric 70/29-31.

³⁹ Tabatabâi, *el-Mizân*, 4/303.

⁴⁰ Nisâ Sûresi, 4/24

⁴¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, 1/367.

⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 8/177.

Te'vilâtü'l-Kur'an adlı eserinde, âyetin önceki kısımlarında geçen “وَأَجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ” (Bunların dışındakiler size helâl kılındı), “مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ” (nikâhlayarak, zina etmeyerek) ve “أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ” (mallarınızla istemeniz) gibi ifadelerin bütünüyle sahih nikâhın çerçevesini çizdiğini ifade etmektedir. Bu bütünlük içerisinde Mâtürîdî, âyette geçen “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ” ifadesini sahih nikâhın sonucu olan cinsel ilişki anlamında, “فَاتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ” ifadesindeki ücreti ise mehir olarak yorumlamaktadır.⁴³

Mâtürîdî'nin yaklaşımı, Kur'an'ın lafzî ve bağlamsal bütünlüğünü esas alan bütüncül bir tefsir metoduna dayanır. Ona göre âyet yalnızca kelime düzeyinde değil, öncesi ve sonrasıyla siyak-sibak içinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle Nisâ Sûresi 24'üncü âyetinin ilgili kısmı, sahih ve sürekli nikâh çerçevesinde, taraflar arasında mehir verilmesi gereken meşru bir evlilik ilişkisinden söz etmektedir. Mehre ilişkin bu ifadenin müt'a nikâhı gibi süreyle sınırlı evliliklerdeki ücretlendirme anlamına gelmesi, âyetin genel anlam yapısıyla uyuşmamaktadır. Bu nedenle Mâtürîdî'ye göre müt'a nikâhının bu âyetle meşruiyet kazanması mümkün değildir.

Cessâs (ö. 370/980), *Ahkâmü'l-Kur'an* adlı eserinde, Nisâ Sûresi 24'üncü âyetinin tefsirinde İbn Abbâs'tan aktarılan bir rivayete atıfta bulunarak, bu âyetin müt'a nikâhının câizliğine delalet ettiğini belirten bir görüşün varlığından söz etmektedir. İbn Abbâs'a nispet edilen bu görüşte, âyetin lafzındaki “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ” ifadesinin, müt'a nikâhı ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Ancak Cessâs, başka bir rivayette İbn Abbâs'ın bu görüşten vazgeçtiğini ve söz konusu âyetin *Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman, onları iddetlerini gözeterek boşayın*⁴⁴ mealindeki âyetle nesh edildiğini ifade ettiğini nakleder. Bu bağlamda Cessâs, İbn Abbâs'ın ilk görüşünü sonradan terk ettiğini ve böylelikle müt'a nikâhının artık geçerli olmadığını savunduğunu ileri sürmektedir. Cessâs, bu değerlendirmesinin ardından, söz konusu âyetin daimî ve geçerli (sahih) bir nikâh ilişkisini konu edindiğini belirtir. Ona göre, âyetin ...*Bunların dışındakiler ise size helâl kılındı...*⁴⁵ kısmı, geçerli bir nikâhın meşruiyetine işaret etmektedir. Bu bağlamda geçen “مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ” (iffetli olarak, fuhuş yapmaksızın) ifadesi ise müt'a nikâhını kapsam dışı bırakmaktadır; zira müt'a ilişkisinde iffetin korunması esas alınmaz ve bu tür bir birliktelik *muhsan* sıfatıyla tanımlanamaz. Bu nedenle Cessâs, âyette geçen faydalanmanın geçici evliliği değil, daimî nikâhla kurulan meşru cinsel birlikteliği ifade ettiğini belirtir.⁴⁶

Ayrıca Cessâs, görüşünü akli bir temele de dayandırır. Ona göre nikâh akdi, tıpkı bir mülkiyet akdi gibidir ve bu tür akitlerde süre konulması geçersizlik doğurur. Süreli bir akit, nikâhın doğasıyla bağdaşmaz. Dolayısıyla süre ile sınırlı bir nikâh şekli olan müt'a uygulaması geçersiz sayılmalıdır. Cessâs'a göre Kur'an'da yer alan ilgili âyet, sahih ve sürekli nikâhı esas almakta; bu çerçevede iffetin korunması, soyun belirlenmesi ve toplumsal düzenin tesisi gibi temel İslâmî değerleri gözetmektedir. Bu bağlamda, müt'a nikâhının âyette kastedilen evlilik türüyle bağdaşmadığı sonucuna ulaşmaktadır.⁴⁷

Benzer bir yaklaşım, İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200) tarafından da savunulmuştur. Ona göre “فَاتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ” (onlara ücretlerini verin) ifadesi, geçici bir ilişkiye değil, geçerli bir nikâh sözleşmesiyle kurulan evliliğe işaret etmektedir. İbnü'l-Cevzî, âyetin devamında yer alan “مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ” ifadesini, sahih nikâhın temel şartları olarak değerlendirir. Müt'a uygulamasının bu şartları taşımadığını savunan müfessir, bu nedenle müt'a nikâhının Kur'an bağlamında yerinin bulunmadığını ifade eder. Ona göre, bazı kiraat ve tefsir âlimlerinin bu âyeti müt'a ile ilişkilendirmesi ve ardından Hz. Peygamber'in bu uygulamayı yasakladığına dair rivayetler sunmaları gereksiz ve zayıf bir yorum biçimidir. İbnü'l-Cevzî, Hz. Peygamber'in önce müt'aya izin verip daha sonra bunu yasaklamış olmasının, bu âyetin geçerli bir nikâhı ifade ettiğini ortadan kaldırmayacağını savunur.⁴⁸

İbn Kesir (ö. 774/1373) de *Tefsîrû'l-Kur'an* adlı eserinde, müt'a nikâhıyla ilgili olarak önce İbn Mücâhid'in bu âyetin müt'a hakkında nâzil olduğu yönündeki görüşüne yer verir; fakat ardından İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğunun (cumhur) bu görüşe katılmadığını özellikle

⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1/115.

⁴⁴ Talâk Sûresi, 65/21.

⁴⁵ Nisâ Sûresi, 4/24.

⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l Kur'an*, 2/184.

⁴⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l Kur'an*, 2/191-192.

⁴⁸ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdi (Beyrut: Darü'l- Kütübî'l-Arabi, 1422), 1/392.

vurgular. İbn Kesir, konuyla ilgili hadislerin önemine dikkat çekerken, Ahmed b. Hanbel'e nispet edilen bir kıraati aktararak, onun zorunlu durumlarda müt'a nikâhına cevaz verdiğini belirtir. Ancak bu görüşün genel kabul görmediğini ifade eder. Buhârî ve Müslim'de geçen, müt'a nikâhının yasaklanmasına dair hadisleri⁴⁹ esas alan İbn Kesir, bu yasaklamaların Hz. Peygamber tarafından Hayber Savaşı sırasında yapıldığını; ayrıca daha sonraki bir hutbesinde de müt'anın kıyamet gününe kadar haram kılındığını⁵⁰ ilan ettiğini belirtir.⁵¹

İbn Kesir, bu hadisleri esas alarak Şii yorumcuların ileri sürdüğü şâz kıraatlere ve haber-i vâhid ile yapılan nesh eleştirilerine karşı çıkar. Ona göre, hadislerin çokluğu ve güvenilirliği, âyetin zahiri yorumundan daha kuvvetli bir delil teşkil etmektedir. Sonuç olarak İbn Kesir, müt'a nikâhının İslâm'ın ilk döneminde belli şartlarda mübah olduğunu, ancak Hz. Peygamber tarafından kesin olarak yasaklandığını ve bu yasağın ümmetin icmâsıyla kabul edildiğini ifade eder.

Son dönem Sünnî müfessirlerinden Tâhir b. Âşûr (ö. 1284/1868), konuyu farklı bir boyutta ele alır. Şii olmayan bir müfessir olmasına rağmen, müt'a nikâhının zaruret hâllerinde câiz olabileceği yönünde bir görüş serdedir. Âşûr'a göre, gurbette bulunma, sefer, gazve gibi eşten uzak kalınan durumlar geçici evliliği zorunlu kılabilir ve bu bağlamda müt'a, sosyal bir ihtiyaç olarak meşruiyet kazanabilir.⁵² Bu yaklaşımla Âşûr, müt'a nikâhına sınırlı ve şartlı bir cevaz veren nadir Sünnî müfessirlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

İbn Âşûr, müt'a nikâhının geçerli sayılabilmesi için klasik nikâhta aranan şartların burada da aranması gerektiğini belirtir. Bu şartlar arasında mehir, şahitlik ve veli izni yer almaktadır. Ayrıca müt'a akdinin temel farkı, evliliğin süresinin önceden belirlenmiş olmasıdır. Bu süre dolduğunda evlilik kendiliğinden sona ermektedir. Müfessire göre bu tür evliliklerde vefat durumunda miras hakkı doğmaz. Aynı zamanda, kadın için iddet süresi yalnızca bir hayız dönemiyle sınırlıdır. Bununla birlikte, müt'a nikâhından doğan çocuklar babalarına nispet edilir ve bu çocuklar miras, nafaka gibi haklardan yararlanırlar.⁵³ Bu hususlar, Şii mezhebinin müt'a nikâhına dair esas aldığı hükümlere büyük oranda paralellik göstermektedir.

6. Usul Eserleri Açısından Müt'a Nikâhının Durumu

Müt'a nikâhının neshedildiğini savunan çoğunluk Sünnî müfessirler ve fakihler, bu uygulamanın İslâm'ın ilk döneminde belirli zaruret ve ihtiyaçlara binaen geçici olarak câiz görüldüğünü ancak daha sonra hem vahiy hem de Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla yürürlükten kaldırıldığını ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre Nisâ Sûresi 24'üncü âyeti ilk etapta müt'a nikâhına cevaz verse de talâk ve mirasla ilgili âyetlerin nüzulüyle bu hükmün ilga edildiği yönündedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Hayber Savaşı ve Mekke'nin fethi gibi farklı zamanlarda müt'ayı yasakladığı rivayetleri de bu neshi desteklemektedir. Cessâs, Taberî, İbnü'l-Cevzî, İbn Kesir ve Mâtürîdî gibi önemli müfessirler de bu delillere binaen müt'a nikâhının Kur'ân'da geçen daimi evlilik ilkeleriyle bağdaşmadığını ve bu uygulamanın daha sonra kesin olarak haram kılındığını belirtmişlerdir.

6.1. Usûl-i Fıkıh Perspektifinden Nesh Meselesi

Usûl-i fıkıh literatürü incelendiğinde, müt'a nikâhının haram kılınmasına ilişkin hükmün yalnızca tek bir delile değil, birden fazla usûlî ilkeye dayandırıldığı ve bu yaklaşımın mezhepler üstü bir yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede müt'a nikâhının haramlığı hem nesh (hükmün ilga edilmesi) ilkesine hem de İbn Abbas gibi bazı sahabilerin bu nikâha cevaz vermelerine rağmen sonradan görüşlerinden Abbû etmelerine bağlanmaktadır. Ayrıca bu meselede sahabe ve tâbiîn döneminde olduğu kabul edilen icmâ, haramlık hükmünün en güçlü temellerinden biri olarak ileri sürülmektedir. Öte yandan, şeriatın zararlı sonuçlara yol açabilecek yolları daha baştan yasaklamayı hedefleyen sedd-i zerâ'i ilkesi doğrultusunda da müt'a nikâhı gibi uygulamaların bâtil ve fâsit sayıldığı vurgulanmaktadır.⁵⁴ Bu yönüyle müt'a

⁴⁹ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şâhih*, "Nikâh", 31 (No. 5115); Müslim, "Nikâh", 3; Nesâî, *es-Sünen*, "Nikâh", 71.

⁵⁰ Dârimî, *es-Sünen*, "Nikâh", 11 (No. 2241); Müslim, "Nikâh", 3; İbn Mâce, *es-Sünen*, "Nikâh", 14.

⁵¹ Dimeşki, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azim*, 1/226.

⁵² Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru Sühûn, 1997), 2/10.

⁵³ Âşûr, *Tahrîr ve't-Tenvîr*, 2/11.

⁵⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *el-Fuşûl fi'l-Uşûl* (Kuveyt: Vuzerâtu'l-Evkâfi'l-Kuveyt, 1994), 4/318; İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-İhkâm fi Uşûli'l-Ahkâm*, thk. eş-Şeyh Ahmed Muhammed Şâki (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, ts), 4/80; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali

nikâhının haramlığına dair yaklaşım, farklı mezheplere mensup fakihler arasında geniş kabul görmüş ve usûlî açıdan çok boyutlu bir temellendirme ile desteklenmiştir.

Özellikle neshin vuku bulduğu konulara dair paradigmatik örnekler arasından sayılan müt'a nikâhının yasaklanması hem klasik hem de çağdaş usûl eserlerinde temel bir vaka olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *biz bu tür misalleri, 'el-İsâl' adlı büyük divanımızda, nikâh bölümünde en sahih senedlerle aktardık. Orada belirttiğimize göre, müt'a nikâhı Allah tarafından önce helal kılınmış, sonra neshedilmiş, ardından tekrar helal kılınmış, yine neshedilmiş, bir kez daha helal edilmiş ve nihayet kıyamete kadar haram kılınmıştır*,⁵⁵ şeklindeki ifadeleri, konunun tarihsel süreçteki karmaşık yapısına ışık tutmaktadır.

Şii gelenekten Sünnî çizgiye geçiş yapan Şevkânî'nin⁵⁶ şu metodolojik yaklaşımı ise bu karmaşıklığa sistematik bir çözüm getirme çabasını yansıtmaktadır. Şevkânî'ye göre Nisâ Sûresi 24'üncü âyetinin lafzî anlamı müt'a nikâhına meşruiyet tanıyor gibi görünse de bu meşruiyetin süreklilik arz ettiğine dair çıkarım zannî niteliktedir. Bu nedenle, lafzî katî olan bir âyetten çıkarılan zannî mana, daha güçlü bir metne veya delaletle sahip sahih haber-i âhâd ile neshedilebilir. Şevkânî'nin yaklaşımında öne çıkan nokta; nâsih olan delilin mensûhun lafzından ziyade onun süreklilik varsayımını ilga ettiği⁵⁷ düşüncesidir.⁵⁸ Bu teorik çerçeve, Sünnî usûl geleneğinde zannî bir anlamın haber-i âhâd ile neshinin mümkün olduğu kabulünü yerleşik hale getirmiş ve Şii geleneğin nassın lafzına sıkı sıkıya bağlı yorum metodolojisiyle arasındaki epistemolojik ayrışmayı derinleştirmiştir.

6.2. Sedd-i Zerâ'i İlkesi Bağlamında Değerlendirme

Sünnî fakihlerin müt'a nikâhını sedd-i zerâ'i (zararlı olana vesile olacak yolları önleme) ilkesi çerçevesinde ele alması, konuya maslahat merkezli bir yaklaşım kazandırmıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin sistematik analizine göre fıkıh, zinaya götüren yolları kapatma gayesiyle şeklen meşru görünen bazı nikâh türlerini geçersiz saymıştır. Bu bağlamda velisiz nikâh, tahlil (hülle) nikâhı ve müt'a nikâhı, tarafların gerçek anlamda uzun vadeli bir aile kurma iradesi taşımamaları nedeniyle fâsit kabul edilmiştir. İbn Kayyim'e göre bir kimse velisi olmayan bir kadına *kendini bana on dirheme nikâhla* dese ve bu söz iki şahit huzurunda söylense bile bu şekilde yapılan bir nikâh sadece şekli şartlara dayanır ve zinayı meşru göstermeye yarayan bir araca dönüşebilir. Benzer şekilde yalnızca boşandığı eşine helal kılmak maksadıyla yapılan ve kadını gerçek anlamda eş olarak sahiplenme iradesi taşımayan tahlil (hülle), niyet ve sonuç itibarıyla zinaya yaklaşması sebebiyle haram kılınmıştır. Aynı ilkeler çerçevesinde belirli bir süreyle yapılan müt'a nikâhı da bu minvalde aile kurumunun kalıcılığını ve toplumsal yapının istikrarını zedeleme riski taşıdığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁵⁹

Bu yaklaşım, İslâm hukukunun hikmete dayalı teleolojik (gai) yapısını ve toplumsal maslahatı gözetme prensibini yansıtır. Nitekim genel anlamda Sünnî mezheplerin görüşlerine göre şeriat, müt'a ve benzeri uygulamaları yasaklayarak evlilik kurumunun tarafların uzun

b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hağ min 'ilmi'l-uşûl*, thk. Ahmed İzzu İnâye ed-Dimeşkî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1999), 2/61; Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Bahrü'l-muhîṭ fi uşûli'l-fıkh* (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 5/212; İbn Kayyim Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-Hanbelî, *İ'lâmü'l-Muvakkî'in 'an Rabbi'l-'Âlemîn* (Suudi Arabistan: Dâr İbni'l-Cevzi li'l-Neşri ve't-Tevzi, 1424), 5/59.

⁵⁵ Kurtubî, *el-İhkâm*, 4/80.

⁵⁶ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, hayatına Zeydî geleneği içinde başlamış olmakla birlikte ilmî gelişim süreci ve görüşlerinin olgunlaştığı dönem itibarıyla herhangi bir mezheple kendini sınırlamayan, mezhebî bağları reddeden bağımsız bir müctehid olarak öne çıkar. Zeydî muhitlerde yetişmesine rağmen, zamanla Zeydiliğin özellikle kelâmî ve usûlî yönlerine tenkitler getirmiş, ehl-i hadîs Selefiligine yakın bir çizgiye yönelmiştir. Bu yönelimi, sahih hadislerle sıkı bağlılık, mezhep taklidine karşı çıkış ve ictihadın sürekliliğini savunması gibi temel yaklaşımlarında açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Şevkânî, mezhebî aidiyet açısından Zeydiliğin dışına çıkarak, mezhepler üstü bir tutum benimseyen ve doğrudan Kur'an ve Sünnet'e dayalı hüküm çıkarma anlayışını önceleyen müstakil bir ictihad çizgisini temsil eder. Eyüp Said Kaya – Nail Okuyucu, “Şevkânî” Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/22-28.

⁵⁷ رَافِعًا لِاسْتِمْرَارِ حُكْمِ الْمُنْسُوحِ

⁵⁸ Yemenî, *İrşâdü'l-fuhûl*, 2/68.

⁵⁹ Hanbelî, *İ'lâmü'l-Muvakkî'in 'an Rabbi'l-'Âlemîn*, 5/59.

vadeli birlikte yaşamaya yönelik niyet taşımasını garanti altına almak için veli iznini şart kılmış ayrıca şahitlerin huzuru veya ilan yoluyla gerçekleşmesi halinde meşru saymıştır. Böylece fıkhi açıdan nehyedilen şeylerin, toplumun ahlâkî ve hukukî bütünlüğünü koruma amacına yönelik sistematik bir tedbir mahiyetinde nehyedildiği anlaşılmaktadır.

6.3. İcmâ Perspektifinden Müt'a Nikâhının Konumu

Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl* adlı usûl eserinde, müt'a nikâhının geçersizliğini (fesâdını) nehiy teorisi yanında icmâ deliline de dayandırır. Şayet bir fiil (menhiyyun 'anhu) dinen bir kez bile yasaklanmışsa bu fiil şer'î bir hüküm doğuramaz ve dinin bir parçası olarak da kabul edilemez. Râzî, müt'a nikâhı ile ribânın bu çerçevede fâsit sayıldığını kabul eder ve bunların nesh meselesinden ziyade nehiy teorisi ile yasaklanmış eylemler olduklarını, dolayısıyla bunların bizzat fesadı gerektirdiğini ifade eder. Bu doğrultuda *nehiy, fesadı gerektirir* ilkesinin hem ibadetler hem de muâmelât alanında geçerli olduğunu ileri sürer.⁶⁰ Bu yönüyle er-Râzî, müt'a Nikâhının geçersizliğini sadece nakli deliller ile değil aklî deliller ile de ispat etmeye çalışır.

Öte yandan sahabenin müt'a nikâhı hakkında aralarında fikir ayrılıklarının bulunduğu da aşikardır. Özellikle bu konuda kimi zaman aralarında tartıştıkları da yukarı belirtilen bilgiler ışığında bir gerçektir. Ancak müt'a nikâhının geçersiz olduğunu savunanlar, sahabenin bu konuda sergilediği yaklaşımı delil olarak öne sürmüşlerdir. Onlara göre sahabe, bir hükmün bâtil ya da geçersiz olduğunu göstermek için o fiilin yasaklanmış (menhî) olmasını yeterli bir gerekçe saymıştır. Nitekim müt'a nikâhının haram kılındığını ispat ederken de yine bu yasaklamayı esas almışlar; böylece nehyin, fesadı gerektirdiği yönündeki usûlî ilkenin sahabe döneminde de uygulandığını göstermişlerdir.⁶¹

er-Râzî, aklî deliller eşliğinde müt'a nikâhının geçersizliğini nehiy teorisi çerçevesinde açıklarken aynı zamanda icmâ deliline dayanarak da bu tür nikâh akitlerinin câiz olamayacağını ifade eder. Onun geliştirdiği nazariyede sahabilerin fikir değiştirerek belirli bir görüşte birleşmesi, icmâ delilinin bağlayıcılığı açısından belirleyici bir unsur olarak değerlendirilir. Ona göre bir *sahâbî* daha önce savunduğu görüşten dönüp ümmetin benimsediği görüşe katıldığında, önceki ihtilaf fiilen sona ermiş olur ve bu durum, icmânın oluştuğunu gösterir. Bu bağlamda, İbn Abbas'ın başlangıçta müt'a nikâhını caiz gördüğü ancak Hz. Ali'nin ikazı üzerine bu görüşünden vazgeçtiğini ileri sürer. Râzî, bu tür örneklerin, önceki ihtilafın artık geçersiz olduğuna ve yeni oluşan görüş birliğinin bağlayıcılığına işaret ettiğini savunur.⁶² Râzî, bazı usulcülerin bu gibi dönüşlerin icmâyı ihlâl edeceğini; *önceki görüşün sahipleri hayatta olsaydı yine aynı görüşte kalacaklardı* argümanı ile savunanların istidlallerini zayıf görür. Zira ona göre ümmetin tamamı bir görüşte birleştiğinde artık buna aykırı görüş – tarihsel bir dayanağı olsa bile– şer'î açıdan muteber sayılmamaktadır.⁶³

6.4. Müt'a Nikâhı ve Sonraki Nesillerde Oluşan İcmâ

Müt'a nikâhı meselesi, fıkıh usulünde ihtilaftan sonra oluşan icmânın hücciyeti tartışmalarının klasik örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu konuda meselenin mahiyetinin iki aşamalı bir sürece dayandığı görülmektedir. İlk aşamada, yukarıda aktarılan bilgilerden de anlaşılabileceği üzere, sahabe döneminde müt'a nikâhına dair farklı görüşlerin bulunduğu bilinmektedir ki bu dönem, ihtilaf dönemi olarak nitelendirilebilir. İkinci aşamada ise; tâbiîn ve sonraki nesillerde, söz konusu görüşlerden birine yönelik açık bir ittifakın oluştuğu ve zamanla bu tür nikâhın bâtil olduğu yönünde yaygın bir icmânın teşekkül ettiği görülmektedir. Hatta sosyolojik olarak bu icmâ içine özgün ve sahih Aleviliği de katmak mümkündür.⁶⁴

Cumhuriyet yaklaşımına göre bu tür bir ittifak hüccet teşkil eder ve önceki ihtilaflar artık

⁶⁰ Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *el-Mahsûl*, thk. Cabbâr Feyyaz el-Alvânî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995), 2/297.

⁶¹ Abdullah b. Muhammed et-Tilimsânî, *Şerhu'l-Me'âlim fi usûli'l-fıkıh*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb li'l-Tibâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1999), 1/402.

⁶² Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtîhu'l-ğayb (et-Tefsîrû'l-kebîr)* (Beyrut: Dâr İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 3. Baskı, H.1420), 10/4.

⁶³ İbrâhîm b. İsmâîl el-Ebyârî, *Kitâbu't-Tahkîk ve'l-Beyân fi Şerhi'l-Burhân fi Usûli'l-Fıkıh* (Kuveyt: Dâru'l-Ziyâ, 2013), 2/399.

⁶⁴ Bk. Sönmez Kutlu, “Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslamiçi Dini Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkileri” *Dini Araştırmalar* 12/33 (Haziran 2009), 107-127.

şer'î açıdan dikkate alınmaz. Her ne kadar bazı Hanefî, Şâfiî ve kelamcı âlimler, ihtilaftan sonra oluşan icmânın mutlak bağlayıcılığını tartışmaya açmışlarsa da Fahreddin er-Râzî gibi âlimlerin yaklaşımı, Sünnî fıkıh geleneğinde baskın olan maslahat temelli usûl anlayışıyla örtüşmektedir. Sahabe dönemindeki ihtilafın, sonraki nesillerde ortadan kalkarak yerini ortak bir kanaate bırakması, bu tür icmânın bağlayıcılığı konusunda önemli bir dayanak teşkil etmektedir. Bu durum, bazı usulcüler tarafından ihtilaftan sonra oluşan icmânın hüccet teşkil ettiğine delil olarak gösterilmiştir. Her ne kadar kimi âlimler bu icmânın bağlayıcılığını tartışmaya açık görse de cumhurun görüşü, mût'a nikâhı örneğinde olduğu gibi, bir görüşe dönüşen ittifakın artık önceki ihtilafları hükümsüz kıldığı yönündedir.⁶⁵ Bu bağlamda mût'a nikâhı hem fikhî hem de usûlî düzlemde, icmâ teorisinin uygulanışını gösteren önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Neticede mût'a nikâhının neshedilmesi meselesi, İslâm hukuk metodolojisinin farklı boyutlarını birleştiren kompleks bir örnektir. Konunun naslardan başlayarak icmâyâ uzanan ve sedd-i zerâ'î gibi ilkeleri de kapsayan çok boyutlu analizi, Sünnî fıkıh usulünün bütünlüklü yaklaşımını sergilemektedir. Bu mesele, nesh teorisinin pratikteki uygulanışı, zannî-kat'î ayırımının metodolojik sonuçları, sahabe içtihadının değeri ve icmânın oluşum süreci gibi çok sayıda usûlî meseleyi iç içe barındırmaktadır.

Sonuç

Mût'a nikâhı meselesi, *el-İstimtâ'* kelimesinin yorumu ekseninde şekillenen ve İslâm hukuk düşüncesinin temel kavramları arasında yer alan nas, nesh, icmâ, zannî-kat'î ayrımı gibi usûlî ilkelerle doğrudan ilintili bulunan çok yönlü bir fikhî tartışmayı yansıtmaktadır. Bu meselenin tefsir ilmi açısından ise lafzın semantiği ile hükmün maksadı arasındaki gerilimi en net şekilde ortaya koyması bakımından, tefsir metodolojisinin mezhepler arası yaklaşım farklarını da gözler önüne sermektedir.

İlk olarak, *istimtâ'* lafzının lügavî kökeni ve ayet bağlamı, Şîa'ya mensup usûlcülerin teknik anlamını şekillendirmede temel rol oynamış, böylece süreli ve mehir karşılığı yapılan geçici nikâh, lafzın içerdiği *faydalanma* ve *geçicilik* anlamından hareketle meşru bir hukukî akit olarak sistemleştirilmiştir. Buna mukabil Sünnî usûlcüler aynı lafzı, sahih ve süresiz nikâh akdine bağlı olarak kadının mehrini hak kazanmasına dair genel bir prensip çerçevesinde yorumlamışlardır. Bu durum, aynı nassın mezhepler üstü ortak zemin teşkil etmesine rağmen, farklı hukukî sonuçlara ulaşılabilceğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

İkinci olarak, meselenin tarihsel bağlamda nasıl şekillendiği incelendiğinde, erken dönemde özellikle sefer, gurbette bulunma ve savaş şartlarında zuhur eden mût'a uygulamasının, Sünnî anlayışta *tedricen yasaklanmış olmalı* fikrinin hâkim olduğu görülür. Bu yasaklama süreci, Hz. Peygamber'in çeşitli savaşlar esnasında verdiği sınırlı ruhsatların daha sonra nesh edildiğine dair sahih rivayetlerle temellendirilmiştir. Özellikle Hz. Ömer'in halifeliği döneminde bu yasağın kamu düzeyinde ifade edilmesi, Sünnî ekolde icmâ ve nesh ilkeleriyle desteklenen bir yasaklama mekanizmasına dönüşmüştür. Şîa ise bu yaklaşımı kabul etmemekte; nesh rivayetlerinin tarihsel tutarsızlığını ve lafzın mutlaklığını esas alarak mût'ayı kıyamete kadar geçerli bir şer'î ruhsat olarak görmektedir.

Üçüncü olarak, her iki yaklaşımın dayandığı usûlî ilkeler arasındaki fark belirleyicidir. Sünnî usûlde maslahatın korunması, sedd-i zerâ'î (fesada götüren yolların kapatılması) ve nesh kavramları ön planda olup, aile kurumunun sürekliliği, neslin korunması ve toplumsal düzenin tesisine yönelik kaygılarla mût'a uygulaması reddedilmiştir. Şîa ise kat'î nasların, zannî rivayetlerle ortadan kaldırılamayacağı ilkesine dayanarak, lafzın zahirini esas almış ve maslahat değerlendirmesini tali bir konuma yerleştirmiştir. Bu bağlamda mût'a, usûl-i fıkıhın nass-merkezli yorumu ile maslahat-merkezli yorumu arasındaki öncelik çatışmasını yansıtan tipik bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç itibarıyla, mût'a nikâhı, aynı nas ve benzer veriler temelinde inşa edilen iki ayrı fikhî sistemin, farklı metodolojik tercihler neticesinde nasıl karşıt sonuçlara ulaşabileceğini açıkça göstermektedir. Şîi yorum, geçici evliliği, bireysel hakların teminat altına alındığı ve sosyal ihtiyaçlara cevap veren meşrû bir form olarak kabul ederken, Sünnî yorum, evliliği yalnızca cinsî tatmini değil, aynı zamanda kalıcılığı, nesep emniyetini ve toplumun temel yapısını koruyan bir kurum olarak görmektedir ve bu sebeple mût'a nikâhını, toplumdan kesinlikle

⁶⁵ Ebû Nasr Tâciüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc*, thk. Ahmed Cemal ez-Zemzemî - Nureddin Abdulcebbâr Suğayrî (Dubai: Dârü'l-bühûs li'd-dirâsâti'l-İslâmîyye ve ihyâi't-Turâs: Dârü'l-Bühûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmîyye ve İhyâi't-Turâs, 2004), 5/2096-2099.

menedilmesi gereken bir yasak olarak değerlendirmektedir.

Kaynakça | References

- Aşkar, Üsâme b. Ahmed. *Müstedceddâtün Fıkhiyye fî Kaḍâya'z-Zevâc ve't-Talâk*. Amman: Dârü'n-Nefâis, 1420.
- Âşûr, Muhammed et-Tâhir İbn. *Tefsîrû't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: Dârü Sühnûn, 1997.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-. *el-Bînâye fî şerhi'l-Hidâye*. thk. Eymen Salih Şaban. Beyrut: Dârü'Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şâhîh*. Kahire: Dârü't Tasil, 1433.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-. *Şerhu Muhtaşari't-Taḥâvî*. thk. Muhammed Abidullah Han. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Cessas, Ebûbekr er-Razî el-. *Ahkâmu'l Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.
- Cessas, Ebûbekr er-Razî el-. *el-Fuṣûl fî'l-Uṣûl*. Kuveyt: Vuzerâtu'l-Evkâfi'l-Kuveyt, 1994.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz el-. *el-Fıkḥ 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Derveze, Muhammed İzzet. *Düstûru'l- Kur'ânî*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1981.
- Dimeşkî, İmâdüddîn Ebi'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr ed-. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azim*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî. *es-Sünen*. thk. Râid Sabrî. Riyad: Daru'l-Hadreti Li'n-Neşri ve-Tevzi, 2010.
- Ebû Hilâl el-'Askerî, el-Hasan b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mihrân. *Mu'cemü'l-Füruki'l-Lüğa*. thk. Şeyh Beytullâh Beyât. Kum: Müessetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1412.
- Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî. *es-Sünen*. nşr. Hüseyin Selim Esed Dârânî. Suûd: Dârü'l Muğnî, 2000.
- Ebyârî, İbrâhîm b. İsmâil el-. *Kitâbu't-Tahkîk ve'l-Beyân fî Şerhi'l-Burhân fî Usûli'l-Fıkḥ*. Kuveyt: Dârü'l-Ziyâ, 2013.
- Fârâbî, İsmâil b. Hammâd el-Cevherî el-. *Şihâh Tâcü'l-Luga ve Şihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulgafûr Atâr. Beyrut: Dârü'l İlm, 1407.
- Günay, Hacı Mehmet. *Evlenme Akdinde Bâtıl-Fâsit Ayırımı*. İstanbul: Nun Yayınları, 2008.
- Hanbelî, İbn Kayyim Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimaşkî el-. *İ'lâmü'l-Muvakkî'in 'an Rabbi'l-'Âlemîn*. Suudi Arabistan: Dâr İbni'l-Cevzî li'l-Neşri ve't-Tevzi, 1424.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısr. *el-Baḥrû'r-râ'ik*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rifa, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mehdi. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabi, 1422.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-Kadîr li'l-'Acizi'l-Fakîr*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1970.
- İbrahim Kâfi Dönmez. "Müt'a". C. 32. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Kal'aci, Muhammed Ravvâs. *Mu'cemü'l-Lügati'l-Fukahâ*. Beyrut: Dârü'n-Neffâs, 2006.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-. *Bedâ'i'u's-şanâ'i fî tertibi's-şerâ'i*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1328.
- Köse, Saffet. "Misyâr Nikâhı". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009).
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-. *Şerhu Muhtaşari'l-Kerhî*. thk. Abdullah Nezir Ahmed Abdurrahman. Kuveyt: Dârü'l-Esfâr, 2022.
- Kummî, Ebü'l-Hasan el-. *Tefsîru'l-Kummî*. Kum: Müessesetü'l-İmâmü'l-Mehdi, 1404.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.

- Kurtubî, İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelûsî el-. *el-İhkâm fî Uşûli'l-Ahkâm*. thk. eş-Şeyh Ahmed Muhammed Şâki. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, ts.
- Kutlu, Sönmez. "Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslamiçi Dini Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkileri". *Dini Araştırmalar* 12/33 (Haziran 2009), 107-127.
- Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdubâki. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Ârabiyye, 1918.
- Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed İbn. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru-s Sadr, 1414.
- Aslan, Nasi. "Boşamaya Yönelik Nasların Makâsıd Eksenli Yorumu -Hâzilin Talâkı Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 30. Yıl Özel Sayısı (Eylül 2022), 256-269. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1147153>
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. thk. Mecdi Beslum. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426.
- Mısri, ; Ebû'l-Adl Zeynüddin (Şerefüddin) Kâsım b. Kutluboga b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-. *et-Tercih ve't-taşıh 'ale'l-Kudûr*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Mısri, Muhammed Muhyiddin b. Abdilhamid el-. *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, ts.
- Muhammed b. Ya'kûb Küleynî. *el-Kâfi*. Tahran: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, 1407.
- Muhammed Munaza ez-Zebidi. *Tacü'l-ârûs*. Kuveyt: Darü'l- Tûrasi'l-Arabi, 1985.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsir-i Kebir*. thk. Abdullah Mahmut Şahhat. Beyrut: Darü'l- İhya - Tûrasi, 1423.
- Dalkıran, Sayın. "İmâmiyye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (Haziran 2007), 1-16.
- Ekinci, Ahmet. "Şii Mezhepler Arasında İhtilaflı Bir Mesele: müt'a Nikâhı". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (Aralık 2021), 113-139. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.1010045>.
- Mutlak, Abdülmelik el-. *Zevâcû'l-Esdikâ*. Riyad: Darü'l-Âsime, 1427.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Kahire: y.y.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîrû'l-kebir)*. 3. bs. Beyrut: Dâr İhyâi't-Tûrâsi'l-'Arabî, 1420.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddin Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-. *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc*. thk. Ahmed Cemal ez-Zemzemî - Nureddin Abdulcebbâr Suğayrî. Dubai: Dârü'l-bühûs li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Turâs: Dârü'l-Bühûs li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve İhyâi't-Turâs, 2004.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türki el-Mısri el-Minhâci ez-Zerkeşi eş-. *el-Bahrü'l-muhtî fî uşûli'l-fıkıh*. Kâhire: Dâru'Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Tabatabâi, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'l- A'lemî lil Matbuât, 1997.
- Taberî, Ebu Ca'fer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Amûli et-. *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*. Mekke: Darü'- Terbiyeti -Tûrasi, t.y.
- Taberistânî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-. *el-Maḥşûl*. thk. Cabbâr Feyyaz el-Alvânî. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1995.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fazl b. el-Hasan et-. *Mecme'u'l Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Mürtezâ, 2005.
- Tebrizî, Âyetullâhiluzmâ es-Seyyid Yûsuf el-Medenî et-. *Minhâcû'l-ahkâm*. Kum: Müessesetü İsmâiliyyân, 1419.
- Tilimsânî, Abdullah b. Muhammed et-. *Şerhu'l-Me'âlim fî uşûli'l-fıkıh*. thk. Âdil Ahmed Abdülmecvûd – Ali M. Muavvaz. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb li'l-Tibâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1999.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Müt'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/174-180.

İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Tūsī, Ebū Cafer Muhammed b. el-Hasan et. *et-Tibyān fī Tefsīri'l Kur'ān*. thk. Ahmed Habīb Kasīr el-Āmilī. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemī, 1434.

Yemenī, Ebū Abdillāh Muhammed b. Alī b. Muhammed eş-Şevkānī es-San'ānī el-. *İrşādü'l-fuḥūl ilā tahkiki'l-ḥaḳ min 'ilmi'l-uşūl*. thk. Ahmed İzzu İnāye ed-Dimeşki. Beyrut:

Dārü'l-Kitābi'l-'Arabī, 1999.

Extended Summary

The institution of mut'a marriage, or temporary marriage, has long been a source of theological, legal, and social debate within Islamic tradition. Rooted in the Arabic term “mut'a” (المُتْعَة), which literally refers to enjoyment or benefit, the concept takes on a technical meaning in Islamic jurisprudence: a contractual union between a man and a woman for a predetermined period and in exchange for a specified dowry (mahr). This paper examines the historical, linguistic, and legal background of mut'a marriage, comparing how it has been interpreted in both Shī'ī and Sunnī traditions, and investigates the debate through the lens of Qur'anic exegesis (*tafsīr*) and legal methodology (*uṣūl al-fiqh*). Linguistically, the word “mut'a” implies a form of benefit or enjoyment, typically associated with temporariness. In classical Islamic legal usage, two main meanings emerge: (1) a temporary marriage contract in which both parties agree on duration and dowry, widely institutionalized in Shī'ī law; (2) compensation or a gift provided to a woman in cases where a marriage ends before consummation or where the dowry has not been specified, intended to protect her interests upon divorce. The study highlights that both uses revolve around the idea of safeguarding women's rights, either through economic security in the case of mut'a or through dignity at the dissolution of marriage. Mut'a marriage was not unique to Islam but existed in pre-Islamic Arabia. The practice was tolerated in the early Islamic community, especially during times of travel, war, or hardship when long-term unions were difficult. Hadith sources document that the Prophet Muhammad permitted mut'a under certain circumstances, particularly for companions engaged in military campaigns. Over time, however, the legitimacy of mut'a marriage became highly controversial, especially as broader principles of family, permanence, and social responsibility in marriage became more emphasized in Islamic law. Shī'ī scholars, particularly within the Twelver (Imāmī) tradition, uphold mut'a as a legitimate form of marriage, rooted primarily in verse 24 of Sūrah al-Nisā', which they interpret as an explicit authorization of temporary unions. Key Shī'ī exegetes such as Shaykh al-Tūsī, al-Ṭabrisī, and Muḥammad Ḥusayn Ṭabāṭabā'ī argue that the Qur'anic term “istimtā'tum” (“those whom you enjoy [in marriage]”) specifically denotes mut'a. Furthermore, they maintain that reports of the prohibition of mut'a stem from personal reasoning (*ijtihād*) by 'Umar ibn al-Khaṭṭāb, the second caliph, rather than from prophetic command or Qur'anic abrogation. They also contend that the hadiths presented as evidence for abrogation are either single-chained (*khabar al-wāḥid*), contain historical inconsistencies, or are contradicted by practices and opinions of early companions. Shī'ī commentators emphasize that the welfare objectives of the sharia (*maqāṣid al-sharī'a*) are fulfilled in mut'a, especially for individuals unable to secure permanent marriage, and that mut'a served genuine social needs in both past and present contexts. Sunnī jurists and exegetes, in contrast, view mut'a marriage as initially permitted in the earliest phase of Islam but later abrogated through subsequent Qur'anic verses and Prophetic prohibitions. Exegetes such as al-Ṭabarī, al-Māturīdī, al-Jaṣṣās, Ibn al-Jawzī, and Ibn Kathīr agree that while some companions, like Ibn 'Abbās, may have initially permitted mut'a, consensus later shifted decisively toward its prohibition. Sunnī interpretations of Sūrat al-Nisā' 4:24 read “istimtā'tum” as generic marital enjoyment or as a reference to legitimate, permanent marriage—not temporary unions. Furthermore, Sunnī sources cite hadiths indicating that the Prophet Muhammad himself prohibited mut'a on several occasions, most notably at the battle of Khaybar and during the conquest of Mecca, ultimately declaring it forbidden until the Day of Judgement. The principle of abrogation (*nash*), as well as the consensus (*ijmā'*) and the legal maxim of blocking the means to harm (*sadd al-dharā'i'*), are frequently invoked to justify this stance. Sunnī authorities further argue that mut'a undermines the social functions of marriage—stability, lineage, inheritance, and social responsibility—and is thus incompatible with the objectives of Islamic family law. From the standpoint of *uṣūl al-fiqh* (legal theory), the controversy over mut'a marriage illustrates key debates about abrogation and consensus. While Shī'ī scholars emphasize the strength of explicit Qur'anic text and

question the reliability of later prohibitory hadiths, Sunnî jurists maintain that abrogation is well-established both textually and by prophetic practice. The concept of consensus (ijmā') is particularly important: Sunnî legal theory regards the agreement of the later generations of the companions and the early community as a binding source, rendering earlier disagreements moot. Additionally, Sunnî scholars rely on the principle of sadd al-dharā'i', which authorizes the prohibition of practices that might lead to social harms even if those practices appear, in form, to meet legal requirements. The debate over mut'a marriage is not merely academic. It reflects deeper tensions about the nature of the marriage contract in Islam: is it an inherently permanent institution based on responsibility, mutual rights, and social order, or can it also encompass temporary and conditional unions that respond to human needs and changing circumstances? For Shī'ī law, mut'a serves as a mechanism for protecting individuals in exceptional situations, while for Sunnî law, such arrangements risk eroding the sanctity and purpose of marriage. The legacy of this debate is seen today in the continuing differences between Sunnî and Shī'ī communities, especially regarding family law and the regulation of sexual ethics. The controversy surrounding mut'a marriage epitomizes the diversity and dynamism of Islamic legal thought. By examining the relevant Qur'anic verses, hadiths, historical context, and legal principles, this paper has illustrated how divergent methodologies and hermeneutics have led to fundamentally different conclusions in Sunnî and Shī'ī legal traditions. Ultimately, the mut'a debate is not only about a particular form of marriage, but also about how Islamic law navigates the balance between textual authority, communal consensus, ethical objectives, and the realities of human society.